

MİLLİ MƏTBUATIN BANISI HAQQINDA QIYMƏTLİ GÖSTƏRİCİ

Azərbaycan xalqı hər il olduğu kimi, iyulun 22-də Mətbuat Gününü qeyd etdi. Builki qeydiyyat Həsən bəy Zərdabının ilk milli mətbuat olan "Əkinçi" qəzetinin 140 illiyinə töhfə olaraq tərtib edilmiş bibliografik göstəricinin yenidən çapdan çıxması ilə böyük əhəmiyyət kəsb edir. "Elm və təhsil" nəşriyyatı tərəfindən oxuculara, elmi işçilərə, mətbuat nümayəndələrinə təqdim olunan "Həsən bəy Zərdabi (Məlikov)" elmi-köməkçi bibliografik göstərici" çox qiymətli töhfədir. 410 səhifəlik kitab indiyədək tərtib olunan onlarca, bəlkə də yüzlərlə elmi-bibliografik göstəricilərdən, istər M.F.Axundzadə adına Milli Kitabxana, istərsə də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanasının "Azərbaycanın elm və mədəniyyət xadimləri" seriyasında buraxılan əsərlərdən öz quruluşuna, məzmununa görə xeyli fərqlənir. Əsərin tərtibçisi zərdabişünas, Ali Media Mükafatçısı, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Esmira xanım Cavadova, elmi məsləhətçisi akademik Teymur Kərimli, redaktoru filologiya üzrə elmlər doktoru Aybəniz Əliyeva-Kəngərliyə.

Göstəriciyə Azərbaycan mətbuatının banisi, böyük mütəfəkkir Həsən bəy Zərdabının 1842-1907-ci illərdə həyat və fəaliyyəti ilə bağlı nəşr olunan bütün materiallar - əsərləri, məqalələri, dəyərli fikirləri, habelə görkəmli şəxsiyyətin haqqında yazan müəlliflərin kitabları, məqalələri, fikirləri, onun yaradıcılığına dair dissertasiya işləri, şeirləri və s. haqqında məlumatlar daxil edilmişdir. Azərbaycanın yazıb-yaratmış ziyalıları arasında çoxsahəli yaradıcılığa, ensiklopedik biliyə malik olan, bütün şüurlu həyatını xalqın maariflənməsinə həsr edən Həsən bəy (Məlikov) Zərdabının adı xüsusi hörmətlə çəkilir. Onun təsis etdiyi ilk milli mətbuatın bünövrəsi hesab olunan "Əkinçi" qəzeti 22 iyul 1875-ci ildə, Tbilisidə nəşrə başlamışdır. Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev yazırdı ki, "Jurnalist peşəsi çox ağır əmək tələb edir. Özlərini buna sərf edən adamlar ilk növbədə özündə istedadın olmasına inanmalıdırlar. Onlar gördükləri və eşitdikləri haqqında olduğu kimi - ağı ağı, qararı qara kimi yazmalıdırlar".

Həsən bəy (Məlikov) Zərdabi məhz belə adamların birincisi olub, onun haqqında oxuculara təqdim olunan elmi-köməkçi bibliografik göstərici Azərbaycanın ilk milli mətbuatı olan "Əkinçi" qəzetinin (1875-77) 140 illiyinə töhfə olaraq tərtib olunmuşdur. Bibliografik göstəriciyə H.Zərdabının həyat və fəaliyyəti (1842-1907) ilə bağlı respublikamızın kitabxana və arxivlərdə qorunub saxlanılan kataloq və kartotekalarda əks olunan bütün materiallar da-

Azərbaycan mədəni-ictimai fikir tarixinin görkəmli şəxsiyyətlərindən biri, milli mətbuatımızın banisi Həsən bəy Zərdabının zəngin irsi bugünkü və gələcək nəsillərin azərbaycançılıq məfkurəsinə sədaqət ruhunda formalaşmaları baxımından müstəsna əhəmiyyətə malikdir.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

xil edilmişdir. H.Zərdabının "Əkinçi" qəzetində nəşr olunan məqalələri zamanında yazıldığı kimi göstəriçiyə daxil edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Həsən bəy Zərdabının 170 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında", "Həsən bəy Zərdabi muzeyində əsaslı təmir və bədii tərtibat işlərinin aparılması haqqında" və "Azərbaycan Milli Mətbuatının yaranmasının 140 illiyi haqqında" sərəncamları kitabın əvvəlində öz əksini tapıb.

Son sərəncamda deyilir ki, XIX əsrin ortalarında ölkəmizdə gedən siyasi, iqtisadi və mədəni proseslər maarifçilik hərəkatının inkişafına, ictimai fikrin yeni ifadə vasitəsi olan mətbuatın meydana gəlməsinə şərait yaratmışdır. 1875-ci il iyulun 22-də görkəmli ziyalı, publisist, təbiətşünas alim Həsən bəy Zərdabi tərəfindən Azərbaycan dilində nəşr olunmağa başlamışdır. "Əkinçi" qəzeti milli mətbuatımızın ilk nümunəsi kimi öz adını tarixə yazmışdır. Qəzet dövrün qabaqcıl ideyalarını təbliğ etmiş, insanları dini mövhumata və cəhalətə qarşı mübarizəyə çağırmış, ictimai-siyasi və bədii düşüncənin inkişafına güclü təsir göstərmişdir. "Əkinçi"nin bəyan etdiyi prinsipləri rəhbər tutan və onun ənənələrini davam etdirən Azərbaycan mətbuatı sonrakı illərdə dövrün mütərəqqi fikirlərini əks etdirmiş, cəmiyyəti düşündürən məsələləri ictimai müzakirəyə çıxarmış, milli-mənəvi dəyərlərini təbliğində, insanların maariflənməsi və milli şüurun formalaşmasında xalqımızın müstəqillik arzularının gerçəkləşməsində mühüm rol oynamışdır.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin 1993-cü ilin iyununda xalqın təkidli tələbi ilə hakimiyyətə qayıdışından sonrakı dövrdə Azərbaycan mətbuatının inkişafında keyfiyyətə yeni mərhələ başlandı. Azərbaycan bu dövrdən insan hüquqları, söz və mətbuat azadlığının təmin edilməsi ilə bağlı bir sıra beynəlxalq konvensiyalara, sazişlərə qoşuldu. 1995-ci ildə ümumxalq referendumu ilə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının ilk milli Konstitusiyasının 50-ci maddəsində hər kəsin informasiya əldə etmək hü-

ququ təmin edildi. Ulu öndər Heydər Əliyevin milli jurnalistikamızın inkişafı sahəsində ən böyük tarixi xidməti 1998-ci il avqustun 6-da imzaladığı "Azərbaycan Respublikasında söz, fikir və mətbuat azadlığının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında" fərman kətləvi informasiya vasitələrinin inkişafı, onların cəmiyyətin demokratikləşməsinə təsir edən

qüvvətli vasitəyə çevrilməsi yolunda mühüm addım idi.

Heydər Əliyevin müdrik siyasəti bu gün onun layiqli davamçısı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Dövlət, söz və mətbuat azadlığını təmin etməkdən, jurnalistlərin məişətini və sosial şəraitini yaxşılaşdırmaqdan ötrü hər şeyi edir. Prezident İlham Əliyev müntəzəm olaraq mətbuat işçiləri ilə görüşür, jurnalistlərin sosial-məişət problemlərini həlli sahəsində tarixi addımlar atır. Dövlət başçısının sözləri ilə desək, bu gün jurnalistlərə demokratik, cəmiyyətin bütün münasibətlərində informasiyanın hərtərəfli inkişafında xüsusi rolu özünü göstərir. Jurnalistlər də onlara göstərilən yüksək etimadı doğruldurlar. "Azərbaycan Respublikasında kətləvi informasiya vasitələrinin inkişafına dövlət dəstəyi Konsepsiya-

si"na uyğun olaraq milli mətbuatın müstəqilliyinin dəstəklənməsi, redaksiyalara yardım mexanizminin təkmilləşdirilməsi, müasir texnologiyaların tətbiqi, cəmiyyət və mətbuat arasında səmərəli əməkdaşlığın gücləndirilməsi, jurnalistlərin peşəkarlığının və məsuliyyətinin artırılması, sosial təminatının yaxşılaşdırılması və əməyinin qiymətləndirilməsi istiqamətində ardıcıl tədbirlər davam etdirilir.

Oxuculara təqdim edilən kitabın "Millət fədaisi Həsən bəy Zərdabi" fəslində müəllif epigraf kimi "Kaspi" qəzetinin 28 may 1885-ci il tarixli nömrəsində dərc olunmuş "Mən bütün günümü avamlıq, zülmət aləminə işıq şüaları gətirməyə sərf etmişəm" sözlərini vermişdir. Bu bölmədə Həsən bəy Zərdabının həyat və yaradıcılığı geniş şəkildə öz əksini tapıb. Müəllif yazır ki, XIX əsrin ikinci yarısı XX əsrin əvvəllərində yaşamış, zəhməti, bacarığı, oxumağa, elmə, təhsilə olan böyük marağının nəticəsi kimi çoxsahəli ensiklopedik biliyi ilə yaşadığı dövrdə ziyalıları arasında fərqlənən Həsən bəy Zərdabi özünə məxsus bir yer tutur. Maddi və mənəvi çətinliklərə tab gətirərək, enişli-yoxuşlu yollar keçərək, 1875-ci il iyul ayının 22-də muradına çatır. Kiçik formatla, az tirajla, həftədə iki dəfə çıxmaq şərti ilə təsisçisi, tərtibçisi, korrektor, çapçısı və redaktoru özü olmaqla "Əkinçi" qəzetinin birinci sayı çapdan çıxır və bununla Azərbaycan milli mətbuatının əsası qoyulur.

Geniş məqalənin müəllifi Esmira Cavadova yazını belə yekunlaşdırır: "Həsən bəy Zərdabının bizə qoyub getdiyi elmi irsi müxtəlif elm sahələrinin nümayəndələri tərəfindən tətbiq olunub öyrənilmişdir. Neçə-neçə monoqrafiyalar, elmi-tədqiqat işləri, kətləvi nəşrlər çap olunub elmi ictimaiyyətə, geniş oxucu kütləsinə çatdırılmışdır. Bu gün də Həsən bəy Zərdabının elmi yaradıcılığının öyrənilməmiş sahələri vardır ki, bu boşluğu qismən də olsa doldurmağa çalışırıq. Böyük mütəfəkkir Həsən bəy Zərdabının həyat və fəaliyyətini əks etdirən elmi-köməkçi bibliografik göstərici məhz bu məqsədlə tərtib olunmuşdur".

Kitabın "Həsən bəy Zərdabının seçilmiş fikirləri" bölməsində maraqlı yazılar vardır. "Maarifdən, elmdən məhrum bir xalq işıqdan məhrumdur", "Elm təhsil etmək ilə tərəqqi edib irəli gedən tayfa, xalq gərəkdir iki şeyi bərk saxlasın. Bu şeylərdən biri dil, digəri isə onun mənəviyyətidir. Xalqın dirəyi hesab olunan bu cəhətlərdən birinin itirilməsi o xalqın belinin sınıması, ikincisinin əldən getməsi isə onun tam məhvi deməkdir", "Sizdən xahiş edirəm: tənənəli

dəfn mərasimi düzəltməyin, məni çox sadə dəfn edin. Dəfn üçün xərclənməsi lazım gələn vəsaiti müsəlmanlar arasında savad yayan cəmiyyətə verin. Bu, mənim başı belələr çəkmiş xalqım üçün daha faydalı olar!".

"Görkəmli adamlarımız "Əkinçi" qəzeti haqqında" bölümündə M.F.Axundov, Seyid Əzim Şirvani, Məmmədçəfər Cəfərov və xalq yazıçısı Mirzə İbrahimovun sözləri öz əksini tapıb. Mirzə İbrahimov yazır: "Əkinçi" nəşr edildiyi gündən son nömrəsinə qədər iki cəbhə, iki ictimai görüş və iki meyil arasında gedən şiddətli mübarizəni əks etdirmişdir: bir cəbhədə köhnə feodal həyatı və onun şiddətli müdafiəçiləri olan bəylər, xanlar, mollalar, o biri cəbhədə xalqın zəruri ictimai-siyasi ehtiyaclarını ödəmək üçün dəyişiklik tələb edən, yeni qaydalar arzulayan, yeni görüşlər yayan maarifpərvər, mütərəqqi qruplar idi.

"Əkinçi" ikincilərin kürsüsü və mərkəzi idi. Onlar bütün xalq adından danışırdı, xalqın mənafeyini və gələcəyini qorumağa çalışırdırlar...

"Əkinçi" maarifpərvər, demokratik görüşlərin yayılması və yeni ictimai əlaqələrin yaranması uğrunda ardıcıl surətdə mübarizə edirdi".

Bibliografik göstəricidə Həsən bəy Zərdabi haqqında şeirlər də toplanıb. Ən əsası isə Həsən bəy Zərdabının əsərlərinin - kitablarının, məqalələrinin, onun haqqında kitablar, məqalələr və digər yazıların illər üzrə izahlı təsvirləri böyük maraq doğurur. Tərtibçi-müəllifin bu çətin işin öhdəsindən necə gəlməsi ona qarşı qürur hissi oyadır. Bu işin necə çətin, lakin maraqlı, xeyirxah bir iş olduğu danılmazdır. Alimlərimizi, ədəbiyyat və mədəniyyət xadimlərini geniş kütləyə tanımaq, onların həyat və yaradıcılığını təbliğ etmək xeyirxahlıq nümunəsidir.

Milli Mətbuatın 140 illiyinə həsr olunmuş materiallar respublikanın dövrü mətbuatında geniş işıqlandırılmışdır. Bu təntənəli mərasim ərəfəsində Esmira Cavadovanın adıçəkilən "Elmi-köməkçi bibliografik göstərici"dən başqa, onun digər sanbalı, maraqlı tədqiqat əsəri "Bakı Şəhər Dumasında (1897-1907-ci illər) Həsən bəy Məlikov (Zərdabi)nin fəaliyyəti" adlı kitabı da 2015-ci ildə işıq üzü görmüşdür. Çox təəssüf ki, bu kitab, eləcə də yubileyə həsr olunmuş digər sanballı əsər, professor Teymur Əhmədovun ümumi rəhbərliyi ilə "Respublika" qəzetinin hazırladığı kitab da göstəriciyə daxil edilməmişdir. Bütün bunlar göstəricinin təkrar nəşrində öz əksini tapacaqdır.

İsmət SƏFƏROV.